

Миодраг Јовановић

БЕЛИЋЕВЕ МИСЛИ О ВУКУ КАО ДИЈАЛЕКТОЛОГУ

Најзнатнији дио Вукове реформе, мишљење је Александра Белића, чини увођење народног језика у књижевност, тј. Вук је сматрао, још од првих година свога рада, да у књижевном језику смије бити само оно што се налази у народним говорима. Књижевник треба да познаје и поштује стање у народним говорима и да њима што је више могуће приближи своју ријеч. То начело подразумијевало је добро познавање српских дијалеката, на чему су се заснивале три Вукове подјеле говора штокавског нарјечја из 1814, 1817–1818. и 1839. године чија је анализа, боље рећи Белићеве мисли о њима, и основа нашег рада¹. Заправо, из ових је подјела, односно из Вукове замисли о подизању народног говора на степен књижевног језика и поникла наша дијалектологија (Вујовић 1963–64: 413).

Прва Вукова подјела

Извјесне разлике међу нашим говорима Вук је запазио и прије *Писменице* у свом првом дјелу „*Песнарица*” из 1814. год, гдје су штампа-

¹ Највећи број Белићевих радова, који су се до 1998. године налазили у разним часописима, чак и новинским листовима, објављен је у шестој књизи *Изабраних дела „О великим ствараоцима”*, у трима поглављима посвећеним Вуку – Вукова борба за народни и књижевни језик, расправе и предавања (стр. 7–178); Вук Караџић. Чланци и расправе (179–248) и Вук и Даничић. Чланци и огледи (249–364). Неки радови остали су изван страница ове књиге и налазе се у издањима Коларчевог народног универзитета, Народне књиге, у часописима *Вардар*, *Гласник књижара*, *Гласник Српске академије наука*, *Наш језик*, *Американски Србобран*, у *Енциклопедији Југославије* и другим. Неки његови текстови више пута су прештампавани. Све у свему, Белић је на преко 800 страна објавио 52 библиографске јединице о Вуку – подаци су дати према: „Библиографија радова Александра Белића”, *Српски језик* V/1–2, Београд 2000, 7–49. Нашу пажњу највише су заокупљали они који су се бавили Вуковим проучавањима народних говора, а на којима је заснована његова реформа српског књижевног језика, а објављени су углавном у *Изабраним делима* – на овај извор у нашем раду упућује се бројем странице у загради.

не народне пјесме које је Вук написао по сјећању, а испјеване су, како је наглашавао, народним језиком, већина њих завичајним херцеговачким нарјечјем². Он ту разликује два народна говора: херцеговачки, у којем се мјесто старога јата говори *ѓе, ие*; и сремски говор са вокалом *е* као замјеником некадашњег и дугог и кратког јата³. Вук овдје не улази у дискусију о томе који је говор правилнији, јер су њему тада били подједнако мили сви српски говори, али чињеница да је и сам писао херцеговачким нарјечјем показује да је њега стављао испред осталих. Он се не устеже да каже гдје се најчистије говори српски: „Езгра Србскога рода и најчистијега езика наводи се у садашње време између реке Дрине и Мораве: а особито кад се мало поодмакне од Саве и Дунава, као н. пр. нахија Крагуевачка, Карановачка, Рудничка, Ужичка, Крушевачка; и горе од Новог Пазара преко праве Херцеговине” (59).

Александар Белић се на Вукову подјелу народних говора дату у предговору „*Песнарице*” из 1814. године није превише освртао, његову научну пажњу озбиљније је закупило груписање српских дијалеката и њихово географско простирање које је Вук исте године представио у другом дијелу своје *Писменице*. Вук у *Писменици* први пут дијели језик на три покрајинска нарјечја: херцеговачко, сремско и славонско. „Херцеговачко он одређује према географскоме критеријуму исто онако као и у предговорима песмарицама, сремачко мало исцрпније, јер за њ вели да се пружа по нахији шабачкој до пола ваљевске, по свој београдској, по смедеревској, крагујевачкој, по Ресави, по свој нахији пожаревачкој, по Црној Реци и по Крајини до Тимока; а за славонско вели да њиме говоре Срби католици по Славонији, Хрватској и Далмацији” (60). То је још увијек вријеме када је реформатор српског језика мислио да прости свијет свуда правилно и слично говори, да нема великих разлика међу говорима нашим. Отуда је и ова Вукова подјела заснована на разлици само једнога гласа, некадашњег јата: „једни га изговорају као *е* (сремско наречје), други као *ѓе, ие* (херцеговачко наречје), а трећи као *и* (славонско); а у свему другом они се слажу. Истина, Херцеговци изговарају

² Касније је Вук скупљао пјесме непосредно у народу, уочавајући све више разлика у говорима, које је изнио у предговору друге збирке пјесама *Пѣснарица* из 1815. године (стр. XIV–XV).

³ У „*Песнарици*” из 1814. године Вук географски положај херцеговачког говора одређује овако: Хрватска, Далмација, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија до Ваљева и Карановаца (Краљева), то је простор: „од Адријатическога мора до Осека, Лознице, Ваљева и до Карановаца”. За сремски говор вели да се говори по Срему, Бачкој, Банату и Србији око Саве и Дунава. Осим ова два говора Вук помиње и трећи књижевни (59).

гласове оштрије и брже него Сремци [...], али то нема великог значаја” (60).

Због тога Вук истиче захтјев да језик простога народа треба да буде књижевни, и то непокварен народни језик (а кваре га књижевници⁴, посебно у Војводини), удаљен од вароши, по селима – довољно је познати језик орача и пастира па да се тачно одреде особине књижевног народног језика, мислио је првих година свога рада Вук. Тада ће правило „пиши као што говориш”, које се обично сматра као врло карактеристично за Вукову реформу, бити основ *Писменице* – али од већине књижевника и неких његових противника погрешно тумачено⁵.

Вукову диобу српских дијалеката из *Писменице* Белић је сматрао свијетлом тачком у нашој дијалектологији: „Вук је то учинио у већој мери него што би се морало очекивати од граматичара његова времена” – оцјењује он (60). Идеју о чистом, једном народном језику, Вук је извео из представе о сличности дијалеката; он је то учинио са већом досљедношћу и одређеношћу него што је то допуштало његово још недовољно познавање свих српских говора. Међутим, он је познавао већи број говора него сви дотадашњи књижевници заједно, хвали Белић Вука. А тај је народни језик, како свједочи грађа његове *Писменице*, „богат и врло леп и згодан за употребу у књижевности” (62). Вуковом се подјелом, сматра Белић, изашло из груписања наших говора према покрајинама или покрајинским књижевностима на прави пут⁶. Иако је

⁴ Напримјер, Лукијан Мушицки, Сава Текелија, митрополит Стратимировић, Платон Атанацковић и многи други су покушавали да „прави” црквенословенски језик очувају у књижевности нашој, ма и само напореда са српским. Славеносербски језик „не само да није тај језик већ да није заједнички и увек једнак ни за најмањи круг људи, ни за једнога човека, а камо ли за цео народ – то је Вук могао лако доказивати на Видаковићевим делима, код којег је тај језик показивао највећу произвољност и неодређеност. А књижевност писана на том језику била је неодређена, неразумљива, ненародна, „макаронска”, „књижевници су се служили језиком који је био на половину црквеноруски, а на половину српски, а од та два језика градили су нешто треће, што није било ни једно ни друго” (65, 205).

⁵ Правилу „пиши као што говориш” ... „одређивала се само општа народност књижевног језика, а не потпуно безвлашће и произвољност, како се то каткада разумевало”. И сам је Вук морао „у много прилика да се бори против оних који су у књижевности сувише слепо ишли за својим говором” (55). А књижевници би требало, полазећи од овог прокламованог начела, да непокварени народни језик (и свој језик) „усавршавају, облагороде и поправе”.

⁶ Готово у исто вријеме 1815, у издању Дабишине повеље из 1395. год., сличну дијалекатску подјелу Вуковој дао је Соларић (да ли под утицајем Вука, или

материјал *Писменице* углавном добро карактерисао једино херцеговачки говор⁷ ипак је ова подјела обухватила она три говора нашега језика који су касније с правом названи источним, јужним и западним. Прва Вукова подјела, закључује Белић, први је озбиљан покушај да се сви српски говори групишу према језичким цртама у велике дијалекатске јединице (69).

Недостаци Вукове подјеле су посљедица његовог у то вријеме недовољног познавања наших говора. А о Вуковим пропустима Александар Белић доста благо говори. Подложно опсежној критици могло је бити и основно Вуково начело на којем се заснива диоба говора из *Писменице* – да се херцеговачко, сремско и славонско нарјечје разликују само у јату, а у свему другом да нема скоро никаквих разлика. Међутим, сматра Белић, ова је Вукова дефиниција потпуно сагласна са стањем у једном дијелу сремских говора (и то оним у Србији⁸) и само са једним дијелом херцеговачких говора (такође оних који се налазе у Србији) – то су заправо они говори који се налазе у крају у коме се Вук родио са непосредном околином. Зато је Вук дошао до закључка да је код херцеговачког и сремског говора све, сем јата, заједничко, а што је у Срему, Бачкој и Банату понешто било друкчије – то би могло бити кварење сремског говора које је потицало са различитих страна, а нарочито од тамошњих књижевника и њихове употребе славеносербског језика (69).

Наилазећи код српских књижевника на облике који се не слажу са правилима његове *Писменице* Вук их је сматрао или позајмљеним из црквеног језика (нпр. *ју* у акуз. множине) или за погрешне (3. л. множине презента *пиједу, раду*), у дат. и инстр. множине *коли* и *сели*; у женском роду не ваља рећи *по шума* и сл. Сви наведени облици које је Вук квалификовао као кварење језика, као позајмице из словенских језика, заправо су представљали мјесне народне особине којих није било у Вукову матерњем говору. Штавише, појашњава Вукову непрецизност Белић, неки од њих

независно, не може се поуздано рећи), који је све Србе подијелио према изговору јата: Срби по Босни, Херцеговини, Црној Гори и Албанији изговарају јат као несливено *је*, Далматинци и Славонци „превозљубили” су *и*, а остали Срби *е* (71 – фус. 157).

⁷ Лука Милованов сматра да и у опису Вуковог завичајног говора има доста пропуста – „износи још непотпуну акценатску систему, обележавање особина херцеговачког говора нити је потпуно нити увек тачно у њега, о осталим се гласовним особинама мало говори или нимало, облици се наводе у врло маленом броју и нису увек ни примери за обрасце срећно изабрати” (71–72).

⁸ Вук је брзо увидио да у сремском говору у Србији и у херцеговачкоме има нешто заједничко, нешто ближе и чистије него у војвођанским говорима (78).

(ју, сели, по шума) били су у ствари правилнији, ако се као мјерило узме њихова старина, него они које је он у *Писменици* износио (60–61).

Друга Вукова подјела

Прва Вукова диоба, заснована на идеји о искључивој правилности народног говора свакога краја, подразумејувала је хармонично јединство српских говора по којој се они разликују једино по изговору старога јата, неколике године касније је замијењена другом којом су се говори диференцирали и према другим цртама (међу њима има и таквих које је Вук раније називао кварењем језика). Друга подјела штокавског дијалекта на три нарјечја: ерцеговачко, ресавско и сремачко⁹ појавила се 1817. године

⁹ На тај начин смо опет добили три говора, једно јекавско и два екавска: Ерцеговачко наречје, „како Грчкога, тако и Турскога закона” говори се „по Црној гори, по Далмацији, по Рватској и по Србији озго до Мачве, до Ваљева и до Карановца”; „Ресавско... по Браничеву, по Ресави, по Лијевчу и по Темнићу и горе доље уз Мораву, по нахији Параћинској, по Црној ријеци и по крајини Неготинској” и „Сремачко... по Сријему, по Бачкој, по Банату, по горњој Мађарској и по Србији око Саве и око Дунава (до Мораве)”. Сремски говор преко Саве и Дунава и у Србији до Мораве назван је сремачким, а остали дио тога говора из прве диобе, са додатим Левчом и Темнићем, назват је ресавским (73). Нешто касније Вук ће видјети да се ресавски говор пружа још даље преко Крушевца ка Косову. Веома је интересантно како Вук са одушевљењем прима своја нова сазнања о народним говорима. Саопштавајући Копитару из Темнишвара 15. новембра 1822. да је у Крагујевцу, од једнога Косовца из нахије вучитрнске, записао двије народне пјесме, он вели: „Да видите чуда, како се ово Ресавско наречије пружило од Крушевца па преко Косова чак у Црну гору и у Ерцеговину (одовуд од Арнаутске)”. Примијетио је да се ти говори додирују у дугачкој линији, тако да оштрих граница међу њима и нема. Отуда, каже Вук, постоје и многе заједничке црте: „у сушт. именима избацује се *ј*, н. п. *оруже* (мјесто *оружје*), *наруче* (м. *наручје*), *подуше* (м. *подушје*), *Божа* (м. *Божја*), *Божу* (м. *Божју*)”. „По тим мјестима узима се често винит. падеж мјесто сказат., н. п. љепоте му у сватове нема; књигу пише на мезиле прати; љепоте јој у сву земљу нема”; често се употребљава *те* умјесто *ће*: те *те* нама заденути кавгу итд. Не смета много чињеница што неке црте косовско-ресавског дијалекта, које овдје наводи Вук, нијесу зетско-сјеничке већ јужноморавске: „*ју* мјесто *је* (у вин. н. п. па привика што *ју* глас доноси) и мјесто *јој* (у дат., н. п. боља ћу *ју* саградити врата)”; или су особина само косовско-ресавских говора (али не и зетско-сјеничких, како је Вук у то вријеме мислио); *добрем* мјесто *добром* – ја се надам *добрем* берихету, и погледа ка *бијелем* Сењу; говори се *друсто*, *кумсто*, *братсто* умјесто *друштво*, *кумство*, *братство* итд. (95).

у Вуковој критици Видаковићевог романа *Љубомир у Елисијуму*, а сљедеће године објављена је и у предговору његовог Српског рјечника. Откуда у односу на прву појава ресавског нарјечја, с једне стране, и изостављање славонског, с друге, главна су питања на која се осврће Александар Белић. Године 1816. записујући женске народне пјесме од једне жене родом из крушевачког краја у манастиру Шишатовцу, Вук је у њеном говору запазио извјесне разлике од сремског (нпр. вокал *е* у дат. једн. именица женског рода, досљеднији екавизам од сремског говора и сл.). Одмах након тога пошао је у Србију да провјери да ли цијели крушевачки крај стварно тако говори, а резултат тога путовања јесте одвајање ресавског говора од сремског¹⁰. То што му нарјечје ове жене није изгледало као чисто српско, већ више бутарско, биће свакако због тога, каже Белић, „што је она била из места где се жупски говор мешао са јужноморавским и показивао неке његове особине. Таква су места баш у непосредној близини Крушевца” (73).

Теже је било одговорити на друго питање: зашто је Вук у другој подјели изоставио славонско нарјечје? Белић и по овом питању нуди поуздане одговоре, одбацујући Решетарово мишљење, које је у науци тога времена превладавало, да је то Вук учинио због тога што је мислио да католике неће интересовати његов рјечник (Решетар 1907: 2–3). Наиме, Вук је 1816. године писао Јернеју Копитару да му пошаље шокачке рјечнике како би их употребио при састављању свога рјечника, што је овај и учинио¹¹. Међутим у овом дјелу из 1818. године не спомиње ни ове рјечнике ни славонско нарјечје! – ако се има на уму Вуков основни принцип да у својој књизи износи материјал који је лично по народу покупио, онда је јасно да другачије није могло ни бити. У Рјечнику из 1818. године постоје само двије ријечи – *јџва* „у Славонији и у Рватској” и „*корбѧч* по

¹⁰ Нова диоба српских говора резултат је и других његових путовања и разговора са изворним говорницима, о којима Вук пише: „Ја сам провео годину с Бошњацима и с Ерцеговцима (из Пиве, из Дробњака, из Гацка и из Никшића); а провео сам годину са Србијанцима од Лознице до Неготина... а тако исто и по Њемачкој од Земуна па до Петриње, до Сентандрије и до Ршаве”. При томе, у Српском рјечнику он је тачно забиљежио крајеве и мјеста у којима је поједине ријечи чуо. Друга је диоба представљала резултате његова познавања нашега језика у много више крајева него у првој – истина, Далмације, Боке Которске и цијеле Хрватске нема још међу њима, али оне ће убрзо бити циљ наредних Вукових истраживања (72).

¹¹ „У првој објави о своме речнику Вук изреком вели да ће он имати све речи које су у Делабелину речнику, Белостенчеву, Јамбрешићеву, Стулићеву, Волтићеву, Хајмову и Курцбекову, а сем тога још једну трећину речи којих код њих нема” (74).

Рватској и Славонији” за које стоји да се говоре у Славонији и Хрватској; а то је и сувише мало да се на основу тога може озбиљније говорити о једном нарјечју (74 – фус. 174). Дакле, иако је током писања ове књиге Вук неоспорно упознао рјечничко благо хрватских лексикографа, сам свога материјала из Славоније није имао. Чак је садржина тих рјечника поколебала Вука у првобитном схватању шокачкога говора као искључиво икавскога, односно довела у питање његову претпоставку да католици у Славонији, Хрватској и Далмацији говоре увијек икавски. Рјечници су показали да у њима има, поред икавских, и јекавских и екавских облика; и не само то: „њихови писци нарочито истичу јекавски изговор и њиме пишу” (74). Штавише, Вук је увидио да је икавско нарјечје и српско па га је неколике године касније (1822) поново уврстио у своју подјелу, напореда са херцеговачким, сремским и ресавским. Да би то учинио, морао је, каже Белић, да ситуацију са икавским боље испита, што је веома брзо и учињено¹².

А за материјал који је Рјечник из 1818. године обухватио, Вук вели: „Ја могу слободно казати за ове ријечи, што су овђе скупљене, да су све у народу познате, и да се овако изговарају као што су овде записане”¹³ (72). Међу говорним зонама истакнутим новом подјелом, запажао је Вук, има и већих разлика¹⁴: у Срему, Бачкој и Банату чује се и *пет пути*; Срби по

¹² Одмах послје појаве Рјечника на путу по Банату, Срему и Србији (1820. године) Вук се обавијестио о шокачком говору у Славонији и Бачкој. У „Додатку к санктпетербургским сравнитељним рјечницима свију језика и нарјечија”, који је изашао у Бечу 1822. год., а у којем је Вук поправио српски дио, он напореда са херцеговачким, сремачким и ресавским нарјечјем наводи и шокачко, које се одликује од осталих тиме што има и умјесто јата: *пивати, послѣ, дѣте, липо, колино* (93–94).

¹³ Вук је у Рјечнику такође извршио потпуну ортографску реформу, тј. уде-сио је за Србе нову азбуку, за коју се, под утицајем књижевника у Војводини, у једном тренутку поколебао. Његово колебање најбоље се види по томе што је 1816. год. наручивао код бечких штампара *ѣ* и *Ѣ* и што се тада још није био одлучио, да ли *ю* или *я* треба избацити из српске азбуке, иако је и *Ѣ* и те знаке у својој *Писменици* већ био избацио (129 – фус. 551).

¹⁴ Иако Вук за српска нарјечја каже да је највећа и готово једина разлика међу њима у изговарању слова *јат*: у херцеговачком се дијалекту оно изговара на четири начина, као *је* (односно *ђе, ље, ње, ће*), *ије* и *и* (испред *ј*), у сремачком као *е* и као *и* (*летити*), а у ресавском увек као *е*, грађа коју је дао у Рјечнику не потврђује овај његов став. И Вукову напомену да међу тим нарјечјима, што се тиче промјене именица, глагола и синтаксе, нема никакве разлике демантује изнесена грађа. На примјер, он противно претходном ставу износи чињеницу да у ресавском говору има и разлика у облицима (у

варошима (у Срему, Банату, Бачкој, Србији и Босни) изговарају *xv* као *ѣ*; констатује *петеро* поред *петоро*, али мисли да је друго обичније; *x* се претвара у *г* у Херцеговини, и то највише на крају ријечи; у *сјекира*, *изјео* и сл. изговарају Херцеговци *с* и *з* као пољско *ś* и *ź* итд.¹⁵ За Шумадију наводи карактеристичне облике аориста и имперфекта *купљамо*, *дођомо*, који се и данас чују у шумадијском говору и другим; исто тако наводи за Шумадију или, како он вели, за „Београдску наију”, особене акценатске облике *село* (м. *сѐло*)¹⁶. Ово је у нашој науци прво помињање дијалекта који данас називамо шумадијским и који чини саставни дио шумадијско-војвођанског дијалекта. У Вуковој *Српској граматици* из 1818. године има још врло тананих опажања црта народних говора: помиње се, на примјер, и четврти акценат српски (”), иако се он само у ријетким случајевима биљежи – када се ријечи у свему подударају, а разликују се само акцентом: *ја̀рица* и *ја́рица*, о изговору сугласника *д* и

акуз. мн. *Турце*, *орасе*; у дат. лок. жен. рода једн. *девојке*, *Ресаве*). Да би донекле оправдао наведене особине ресавског говора и даље одржао своје тврдње о истовјетности облика речених дијалеката, те господства народног језика, без обзира којем дијалекту припадао, наводећи те облике 1817. године, Вук констатује: „Мы не кажемо ни ово да неваля, него само напомнимъемо да се зна, да има Србаля, кои и тако говоре”. Јасно је, истиче Белић, о потпуној једнакости облика у свим нарјечјима се није могло говорити – иако је Вук те године писао да се промјена ријечи и синтакса може узети од било којег пастира и орача (55, 75).

¹⁵ „Несумњиво је баш речнички материјал утицао да Вук неповољно суди о сремском говору, јер од преко 250 речи које је он забележио као специфично сремске, бачванске и банатске нема ни 5% српских”. Речи наведене за прекошавске и прекодунавске углавном су „позајмице из немачког, мађарског и других језика” (77). Сасвим је природно што је таквих ријечи баш у Војводини било највише. Оне су својом бројношћу утицале на Вука тако да је он добио представу „да се у тим крајевима најгоре, најпоқвареније српски говори ... и што је место веће и што више у њему има књижевника и госпде, утолико се горе говори; тако сељаци говоре боље од варошана, а слуге од господара” (48, 78, 117). У својим „Примјечанијима на преводе г. Томе Љубибратића и на примјечаније на њих г. Станимира Живковића” Вук вели да би се његова реформа могла лакше примити у Србији и у Црној Гори него у Војводини: „зашто је овдје њива зарасла у коров, па треба много труда и времена, док се окрчи и очисти за право сјеме; а онђе је њива чиста; само потребује мудријех и поштенијех посленика, да посију чисто и здраво сјеме” (81–82).

¹⁶ То су „кановци” за које Вук у своме Рјечнику пише: „По неким селима у Бијоградској наији имају људи обичај те говоре уза сваку ријеч *каном*, *каном* бато. На Врачару 1804 године прозвали су и (Бијограђани и други бећари којекакви) зато кановцима” Срп. рјеч. 1818. под ријечју „кановци” (76 – фус. 187).

т испред *с*; *о* промјени именица, а исто тако и придјева, гдје се износи разлика, и по акценту и по наставку, између неодређеног и одређеног облика придјевског вида итд. (80–81).

Постоји једна црта, заједничка сремском и ресавском говору, а различита од херцеговачког, која се у тексту Рјечника препознаје код неких личних и хипокористичних имена мушког рода, а која није споменута у предговору – она у ресавском и сремском говору имају на крају *а*, а у херцеговачком *о*: *Анта-Анто*, *бата-бато*, *Божа-Божо*, *браца-брацо* и сл. (79). На основу одступања међу говорима која су изнесена у Вуковој граматици уз Рјечник види се да се разлике међу њима не могу свести на просте односе које је Вук одредио у подјели својој, тј. само на основу замјеника некадашњег вокала *јат*. У ствари, тога је неслагања између ових нарјечја било много више – неке од њих Вук у свом Рјечнику из 1818. године није ни изнио, а неке је, наводи Белић, и погрешно објашњавао. Као додатак правилу да сремски дијалекат има место *јата* у неким облицима *и*, рес. *е*, а херцеговачки је могло би се још штошта додати: (*г*)ди срем., *где* рес., *гђе* херц.; *гнездо* рес., *гнијездо* херц., *гњиздо* срем.; *секира* рес., *сикира* срем., *сјекира* херц.; *прико* у Бач., *доникле* у Срему и Бачкој. Код глагола вокал *и* није морао постати од *јата*, како је мислио Вук: у *оптицати*, *поттицати*, *заттицати*, које Вук биљежи као срем., имамо старо *и*, а према њима он ставља херц. *затјецати* гдје је *је* добивено од *тећи* према другим итеративним глаголима; то исто важи и за сложене глаголе са *-ливати* у сремском говору (*про-*, *раз-*, *на-*, *пре-*, *до-*, *за-*, *из-*, *од-*) према којима код Вука стоји херцеговачко *-љевати*, јер је у *-ливати* од готовог коријена *ли-*направљен итеративни глагол, а у облицима херц. говора имамо друго образовање са *јатом*. Тако исто и у *косир* срем. и *косијер* херц., *панцир* и *панцијер* херц. *колер* рес. и срем. и *колијер* херц. – није разлика у *јату* и његовим замјеницима, већ у посебном развиту тих ријечи у херц. говору (79 – фус. 195).

Иако има недостатака, по мишљењу Александра Белића, и *Писменица* из 1814. године и *Српска граматика* из 1818. јесу дјела прве вриједности и првог значаја у нашој науци о језику – због тога што је „свима језичким особинама дат прави облик и што су оне увек црпене из непомућеног извора ... све је поуздано забележено према народном говору” (80). Ова дјела много су знатнија својим материјалом него начином на који је изнесен. Но, очигледно је да је граматика из предговора *Рјечника* много измакла пред *Писменицом*, која је још била непотпуна и несавршена. Додуше, и *Писменица* је била боља од прве *Песнарице*, у којој је Вук још увијек у великој мјери поправљао језик, тек ће, како

је и сам Вук говорио, *Српски рјечник* показати како се истински српски говори¹⁷.

Послије својих значајних путовања по српским земљама Вук је сазнао да разлика међу нашим говорима има много више него што је то изгледало према његовим дотадашњим подјелама – и у гласовима и у промјени ријечи и синтакси. Грађа коју је почео сакупљати одмах након издања *Рјечника* 1818. године накупиће се за следеће двије деценије (до изношења треће подјеле говора штокавског дијалекта 1839. године), при томе, истраживања на терену промијениће и Вуков првобитни став о правилима будућег књижевног језика – једна таква црта посебно је значајна¹⁸. На шаренило дијалекатских облика Вук је наилазио и приликом других путовања: када је прошао кроз пожешку и ужичку нахију и обишао Студеницу 1830. и 1831. год. скупљајући народне пјесме нашао је 2000 ријечи којих нема у првом издању рјечника; купећи пјесме, обичаје и остали етнографско-дијалектолошки материјал у Дубровнику, Црној Гори и Боки Которској, кад је видио колико у Боки има старина и колико се међусобно разликују и најближа мјеста, ускликнуо је: „Може бити, да никако мјесто у народу нашем није тако важно и знатно за језик, као (права) Бока” (98); крајем 1837. године организује друго путовање кроз Срем и Славонију, а 1838. налази се у Хрватској и Далмацији, гдје се упознаје и са главним цртама кајкавског и чакавског дијалекта. Све поменуте екскурзије много су прошириле Вуково познавање српских дијалеката, биле су предуслов за трећу најрелевантнију подјелу говора српског језика 1839. г., а највећи дио сакупљеног дијалектолошког материјала биће научно обрађен у другом издању *Рјечника* 1852. године. Такође, ова путовања била су од непроцјенљивог значаја за коначан облик нашег књижевног језика (сугласник *х*, секвенце *ђј*, *тј* и др.).

¹⁷ Ни у *Рјечнику* своје он није хтио једно наредје да истакне пред другим, већ је истицао: „Мени се ни једно ово наредје не чини љепше ни милије од другога, него су ми сва три једнака: а ову сам књигу зато писао Ерцеговачким: а) што се тако говори онђе ће сам се ја родио, и тако сам најприје од мајке и оца научио, б) да виде Сријемци и Бачвани и Банањани, како њиова браћа и по оним земљама говоре”, а Вук је још најљепше, каже Белић, говорио о ресавскоме наредју: „између ови наредја мени се чини да се најједначије изговарају ријечи у Ресавскоме...” (78-79).

¹⁸ Вук је увидио да „Бошњаци по варошима, а особито Турскога закона, не промјењују, као што је у Ерцеговачком наредју обично, пред *ј* *д* у *ђ* ни *т* у *ћ*, н. п. *дјевојка*, *дјед*, *дјеца*, *прелетјети* ит.д. Па и то не само у оним ријечима, ће је само у Ерцеговачком наредју *ђ* и *ћ* (а по Слав. *дѣ* и *тѣ*), него и у онакима ће је у свима осталим наредјама, н. п. *братја*, *братју*!” (95).

Трећа Вукова подјела

Ова путовања су била од непроцјенљивог значаја за цјелокупан Вуков рад, за коначан облик српског књижевног језика и за трећу најбољу подјелу наших говора, којом су штокавски говори класификовани према изговору јата на источно, јужно и западно нарјечје¹⁹, а коју је Вук објавио 1839. г. у „Одговору на ситнице језикословне г. Јована Хаџића = Милоша Светића”, а послѣје материјала који је 1836. год. штампао у Српским народним пословицама. Основица за трећу Вукову подјелу јесте дијалекатски материјал сабран током најновијих истраживања нарочито у Црној Гори²⁰, Боки²¹ и Дубровнику²². Посебно је исцрпно обрдио употребу сугласника *x* у овим крајевима. До тога времена, познато је, Вук је овај глас већином изостављао (нарочито од издања *Рјечника* 1818. г.) – пошто га је ту нашао „у тачној и лепој употреби, он је одмах одлучио да га од тада (тј. од 1836. год.) примењује у своме језику”. „Он је хтео још у *Пословицама* да га стави где му је место, па читатељи нека га изговарају како је коме обичније и повољније. Али у томе није успео, јер је цела ствар остала на штампарима који га нису стављали где треба или су га сувишно метали” (99).

По југозападним крајевима српскога језика Вук је нашао *много*, *тамница* и сл. мјесто *млого*, *тавница*, које је до тада употребљавао, и

¹⁹ Других разлика међу говорима он не наводи. Вук даје напомене о особинама јужног говора само мало исцрпније него у Српском рјечнику од 1818.: 1) кратко јат изговара се као *је*, а *н*, *л*, *д*, *т* са њим као *њ*, *љ*, *ђ* и *ћ*; 2) овај глас се изговара као *е* у *неки*, *некад*, *нешто* (али у Црној Гори и Дубровнику и ту има *њеки* – ову црту Вук тада уноси у свој књижевни језик, али ју је 1847. године опет истиснуо лик *неки*), а тако исто и иза *р*, нпр. *срести*, *времена* и сл.; 3) напореда са *виђети* имамо и *видити* из западних говора; 4) дуто јат даје *ије*; 5) испред *ј* и *о* јат прелази у *и* (нпр. *изио*, *Биоград* и сл.) (100).

²⁰ За црногорске говоре Вук је констатовао изговор полугласника (*ѿ*) као звука *е^а* врсте; акценатски лик *Васо* м. *Васо*, *млијеко* м. *млијеко*; *ш* м. *с*, *ж* м. *з*, *ч* м. *ц* у извјесним приликама; *хоте* у 3. л. мн. презента; фреквентност партикуле *зи*: *овизи*, *наиизи*, *људизи*; синкретизам генитива и локатива множине *пушаках*; једнакост акузатива и локатива као сасвим обичну синтаксичку особину; предлог *из* у значењу *од* итд.

²¹ У Доброти изговор полугласника је као *ѿ*; на Приморју се (и уопште у Црној Гори) изговара *дз* умјесто *з* у неким ријечима; у Паштровићима је забиљежен адријатизам *н < м* на крају ријечи; у овом крају и нахији барској *ге* у значењу *гђе*; ном. мн. *селија* у Боки (и у Дубровнику и простору сјеверно од овог града).

²² У ном. једн. лична имена *Маре*, *Кате* (такође и у Црној Гори); *греб*, *рести* и од њих изведене ријечи; *тези*, *тега*; *а* и *а* = *а*, прид. облик *убози*.

одмах их усвојио. Освртао се Вук у Одговору Светићу и на неке особине говора Србије, Херцеговине, Босне, Старога Влаха, Срема, Бачке и Баната. За ријеч *човјек* изнио је Вук у поменутом раду десет начина на које се та лексема изговара; тачно је одредио преливе у изговору *чок*, *чак* и *чек* – то је и у данашњој дијалектологији нашој „редак пример потпуности и тачности у обележавању месног изговора једне речи”, сматрао је Белић²³ (100).

Наравно, Александар Белић, упоређујући трећу Вукову подјелу са претходнима, сматра је најуспјелијом из више разлога. Прије свега, називи су општегеографски и тачнији од ранијих²⁴. Пређашњим називом „херцеговачки говор” погрешно се сматрало да су говори у Црној Гори, Боки и Херцеговини идентични; овај термин замијењен је бољим „јужни говор”²⁵ који је значао да су идентични само у једној црти – у рефлексу некадашњег вокала *јат*. У границе источног говора, гдје се *јат* изговара као *е*, ушли су пређашњи и ресавски и сремачки говор. У западном нарјечју које је у ранијим подјелама представљао само славонски дијалекат са рефлексом *и* < Ћ новом подјелом дају се и говори са другачијим замјенама (*je/ije* и *е*). Оваква дијалекатска диоба Вуку је била темељ за стварање јединственог књижевног језика за све наше народе – да би се до тог циља дошло морале су се занемарити све друге разлике међу дијалектима, које су Вуку у знатном дијелу биле познате на свим нивоима језичке структуре; оставио је само најважнију разлику у *јату*²⁶.

²³ Белић је признавао Вуку ванредне способности за биљежење народних дијалекатских особина, те необични посматрачки дар јер је Вук осјећао и најситније разлике у звуцима – нпр. тачно је утврдио разлику између *х* и *ћ*, између *ѡ^{а(е)}*, *ѡ^ѡ* у црногорско-бокељским говорима, тачно одредио изговор *с* и *з’* у херцегов. и црног. говорима, дао напомене о *ј* и *и*, *ф* и *в*, гдје примјећује да су звуци *ј* и *и* врло блиски и да се не могу увијек разликовати, а за *в* испред *ц* (у *новцу*, *дрвце*) да се чује глас између *ф* и *в*, али да је опет ближе звуку *в* (109–110).

²⁴ Називи сјевероисточно и југозападно нарјечје јављају се раније код Грима, па их је Вук изгледа и изнио под његовим утицајем (101).

²⁵ Између осталог, Вук је сматрао да је то најбоље рјешење зато што је највише Срба који њиме говоре, што су на њему испјеване готово све наше народне пјесме („које су вечно благо и украс наше књижевности”), што је то дијалекат најближи старом словенском, од којег се, како неки веле, не треба превише удаљавати и што се у њему ријечи боље разликују него у другим нашим дијалектима: нпр. *сиједим/сједим* (117).

²⁶ „Општи књижевни језик [у трећој подели] добија јаснију контуру, а у питању о избору једног књижевног дијалекта код Вука нема више колебања. Пређашња деоба књижевног језика на дијалекте остаје и даље, може се писати

Имао је Вук у то вријеме крајњи циљ: да његов књижевни језик прими и западни дио наших народа – покрет Људевита Гаја у Хрватској већ је био почео и 1835. године већ је узео штокавско нарјечје за књижевно. Овом подјелом Вук је у релацији са илирцима отклонио два главна проблема: 1. Није му се могло више приговарати да његов књижевни језик разбија јединство наших народа, зато што сада допушта да свако може писати својим домаћим народним говором: једино се јат може различито изговорати, а у свему другом (и гласовима и облицима) књижевни језик мора бити једнак – и то онакав какав је у Вуковим дјелима (42); 2. Видно су се смањиле разлике са илирцима када је унио у свој књижевни језик глас *x* тамо гдје му је по етимологији мјесто и када је умјесто *ћерати*, *ђевојка* почео писати *тјерати*, *дјевојка*, као што се и изговарало у дубровачком дијалекту²⁷ и по босанским варошима.

Трећу диобу српских говора Вук у будућем раду није мијењао, а имао је двије велике прилике – 1850, кад је на „Књижевном договору” у Бечу одређен да напише правила за јужно нарјечје; и 1852. године, када је штампао друго издање Рјечника. На састанку у Бечу истакнути књижевници и научници сложили су се с Вуком да јужни дијалекат буде књижевни, још и више: одредили су га да напише правила јужноме говору²⁸ – то је било најбоље признање његовом дотадашњем раду и ауторитету, каже Белић (120).

сваким од три изговора, само се не смеју различити изговори мешати. То је и сада Вуков најопштији захтев. У свему другом дијалекти треба да се слажу и да се у њима једнако пише. То је опћена правилност књижевног народног језика” (117).

²⁷ 1839. год. Вук је написао полемички чланак, како сам каже, по дубровачком нарјечју примивши за свој језик неке црте дубровачког говора: „У подели својој српскога језика на дијалекте у истом чланку он нарочито истиче изговор јужног говора у Дубровнику који он ту назива варошким или господским. Иако је тај изговор био Вуку познат и у Босни, ја мислим да је он за њега био драгоцен нарочито због тога што је био и дубровачки; јер је он тиме могао да привуче к себи и Илире који су, место да пишу живим дубровачким језиком као он, почели да пишу старим, књишким језиком” (115). Деценију раније, 1828. године, Вук је, да би показао како се вриједни текстови могу писати источним нарјечјем, и да би попустио опозицији екавских читалаца, објавио рад „Милош Обреновић” овом варијантом српског језика; а касније још неколико: Данице за 1829. и 1834. и предговор „Опиту” Луке Милованова 1834. године.

²⁸ У „Главним правилима за јужно нарјечје” 1850. г. Вук скоро дословце понавља своје ставове из подјеле 1839. године. Као изузетак од правила о замјени дугог јата наводи се ген. мн. *дјела*, *мјеста* у којем мјесто *ије* стоји *је*: „Ако би се наша још која ријеч, наводи Вук, која се овако изговара, у оној не

Дакле, после 1839. године Вук је само допуњавао своје раније мишљење о народним говорима²⁹, па и оног дијалекта којег је издигао на степен књижевног језика. Да би се дао коначни облик књижевном језику, писао је Вук, морају се обићи све српске земље и испитати сви српски дијалекти. При томе је мислио да га треба чистити од непотребних туђих ријечи³⁰, и „предјелних ријечи” (провинцијализама)³¹, а то могу учинити само људи који добро познају народне говоре (90). А то је могао баш Вук који је за стварање Рјечника 1852. године имао доста нове грађе из различитих дијалекатских области српског језика, којом изнова доказује правила књижевног језика дата раније у његовим граматикама. Мада је и

би нико погријешио кад би написао *ије* мјесто *је*”. Код придјева дозвољава да се могу употребљавати ликови *добрих* и *добријех*, али се у књижевности не смију мијешати (103–104).

²⁹ Искрпније је писао о западном (икавском) говору, да би 1845. године (и 1861) изнио мишљење о говору и поријеклу католика-штокаваца. Једни „шокци”, вели он, говоре чисто српски, само што јат изговарају као *и*. Таквих шокаца, који имају готово све обичаје као и православни, има много у Бачкој, гдје се зову Буњевци, у Барањи – гдје се зову Бошњаци, а у Хрватској Војној граници имају, поред назива Буњевци, име: Маџари и Маџуке. Као Буњевци говоре и католици по Далмацији, Босни и Херцеговини. Друга група католика, коју Вук назива „правим шокцима”, одликује се од прве групе, сем особитих посебних ријечи, тиме што на другим слоговима више него што је то у српском језику у неким ријечима глас растежу или оштрије изговарају, те се по томе могу одмах познати. За такве икавце Вук вели да станују у Славонији, а особито око Саве – посавски дијалекат (111).

³⁰ Ипак, и Вук је у начелу допуштао позајмице из словенских језика (у предговору Новом завјету он је истицао да је и сам узео велики број ријечи из словенских језика), али је тражио да се „те речи примају према народним особинама нашега језика, а не у њихову облику непознатом српском језику”. Такве ријечи треба и даље да остану у српском језику „ради примања богатства и лепоте туђих књижевности” – тако ће међу њима и народним ријечима бити „тесан, лак и пријатан савез” (66, 90).

³¹ Вук је сматрао, како се види из његове преписке са Савом Текелијом из 1845. године, да је свака ријеч народна, ако се говори само у једном селу, но тек кад се скупе све ријечи, колико је то могуће из живог језика, може се са сигурношћу рећи које су ријечи свега народа, а које су предјелне – „које не ваља употребљавати у књигама” (105). Имајући у виду почетке Вукова рада, када није ни било границе између књижевног језика и дијалекта, види се да је Вук све више сужавао круг говора који могу бити основица књижевног језика. Све што је остало изван тог круга – „то су били провинцијализми, погрешке књижевника или простоте, како их је Вук називао” (130).

у другом издању Рјечника Вуку било прије свега стало до значења ријечи, да би обогатио књижевни језик, он је у увјерењу да чини велику услугу нашој књижевности, разликујући њихову општесрпску и предјелну употребу, „бележио и облике народних дијалеката у којима су се ријечи јављале и место одакле су потицале”³². Међутим, „ако кад Срби у писању књига приме једно макар које од својих нарјечија, онда у рјечницима неће ни требати ријечи по свакоме нарјечију писати за себе, него само по ономе којијем се књиге успишу, макар назначивши код сваке ријечи како се говори по другијем нарјечијама, н. п. *дјед*³³ (јужно *ђед*, источно *дед*, западно *дид*), тако и оне ријечи у којима се успише *x* неће бити потребе писати и без *x*” (104).

Највеће несавршенство Вуково, по мишљењу Белића, јесте у одређивању акцента дијалекатских ријечи, осим оних из херцеговачког говора чији се прозодијски ликови могу узети као тачни без претходног провјеравања. Наиме, четвороакценатски систем Вук почиње употребљавати тек од другог издања Рјечника, а своје дотадашње биљежење сасвим напушта. До 1852. године он је користио три знака (\ за кратко-силазни и краткоузлазни, / дугоузлазни, ^ дугосилазни и поста акценатска дужина³⁴). У Рјечнику од 1818. године краткосилазни акценат се јавља само у ријечима које су се у свему другом слагале, а само се разликовале у интонацији кратког слога (нпр.: *пѣра/пѣра*, *сѣница/сѣница*, *трѣвица/*

³² „Као у првом издању за велики део речи не стоји нарочито обележено за који крај посебице вреде: оне су, свакако, речи Вукова матерњег језика за које је он претпоставио да се могу сматрати општесрпске. Само се тако може објаснити што из његова места рођења (Тршића, Јадра) има, релативно, врло мало специјално обележених речи као покрајинских. Према тим речима, које је Вук од куће своје понео, одређују се у њега све остале речи као дијалекатске, покрајинске. Таквих речи има у овом издању Вукова речника врло много: оне чине велики део целог речника, јер их има преко 6600” (105).

³³ Облик *дјед* и сличне он наводи у Рјечнику као југозападне за разлику од јужних, источних и западних; али то не значи као што је претпостављао Милан Решетар (*Der stokavische Dialekt*, 27) да је тим хтио обиљежити четврти дијалекат, већ само један изговор (и то југозападни) од два могућа у јужном говору (104).

³⁴ Овај знак, који је Вук узео од Луке Милованова, кога је као граматичара веома поштовао, обично је употребљавао кад је хтио да означи дужине неколико слогова у ген. мн. код именица, али и у другим приликама (*колач*, *колачу*; *памћење*, *судим*) – ипак, иако их је биљежио истим знаком, осјећао је, још у Рјечнику из 1818. године, да је ^ којим означава поста акценатску дужину нешто друкчији у односу на знак ^ из акценатованог слога.

тра̀вица); или су се разликовали у парадигми исте ријечи (*во̀да/во̀ду*³⁵, *по̀ље/по̀ља*, *ма̀сло/ма̀сла* и сл.) (105-106).

Своју несавршену акцентуацију Вук је употребљавао и у Ковчежићу из 1849. године, тек у предговору другог издања Рјечника он вели да се сложио с Ђуrom Даничићем да краткосилазни акценат треба стављати свуда гдје му је мјесто. Но, за раније објављени обимни дијалекатски материјал било је касно – до тада су се могле направити и значајне грешке. Због тога је на примјер у дубровачком говору долазило до грешака у биљежењу " и ` (*вѝталац* м. *вѝталац*, *грѝзица* м. *грѝзица*, *дѝвља* м. *дѝвља*, *жѝвахан* м. *жѝвахан*, *ја̀гњић* м. *ја̀гњић*); па и при биљежењу ријечи старијом акцентуацијом (106). С друге стране, Вуку су се могле десити омашке и од времена када почиње да употребљава сва четири акцента, тј. од другог издања Рјечника 1852. године. Наиме, Вук је све акценатске системе наших дијалеката (па и оне најстарије) удешавао и поправљао према моделу прозодијског лика свог завичајног херцеговачког говора, не објашњавајући начин на који је изворну акцентуацију преводио на своју. А познато је, каже Белић (106) да се „у Црној Гори, Боки Которској, Далмацији, Приморју између Сења и Реке, Хрватској и Славонији; затим у Ресави, Левчу, Темнави и источнијим крајевима Србије – друкчије акцентују речи него у Вуковој акцентуацији”. Вук је исто чинио чак и са чакавским и кајкавским ријечима. Ове Вукове пропусте Белић је само регистровао и због њих га превише не осуђује – тај се недостатак Вуку, оцјењивао је Белић, није морао чинити врло великим, зато што је та страна нашега језика била од споредна значаја за примјену дијалекатских ријечи у књижевности, којој је велики дио ријечи био намијењен – значај Рјечника био је у првом реду лексички. Напротив, Белић сматра да је „Вук имао слуха и за акценте наше, а то је јасно из тога што их је он први одредио у потпуности, и са квантитетске и са квалитетске стране, што је ухватио тачно нека отступања црногорске и бокељско-дубровачке акцентуације, а тако исто и славонске³⁶, али Вук није сматрао да је наша обласна акцентуација, због тога што није могла

³⁵ До 1826. године Вук све падеже, осим генитива множине, од именице *вода* наводи са краткоузлазним акцентом.

³⁶ Код католика-штокаваца Вук је примијетио да „прави шокци” говоре старом акцентуацијом (посавски дијалекат), гдје су силазни акценти више него обично (*краљѝца*, *водѝ* или *водѝ* м. *краљѝца*, *водѝ*), чиме се разликују од „шокаца” из Далмације, Босне и Херцеговине и Буњеваца у Барањи чији је говор близак херцеговачком.

имати примену у књижевности, толико знатна за њега, па је није ни проучавао нарочито”³⁷.

Кад прегледамо библиографију радова Александра Белића, лако је уочити да се овај лингвист у свом дугом и плодносном научном раду често бавио Вуком – посебно у годинама јубилеја. Тако је на примјер, поводом 150 година од Вукова рођења објавио осам библиографских јединица, а десет година касније – 1847, послје 100 година од стварне побједе Вукове реформе, пет – међу њима и обимну студију „Вук и Даничић” (*Чланци и огледи*, 1–214). Озбиљном анализом Вуковог значаја за развој српске дијалектологије бави се већ 1910, на 140 страница текста „О Вуковим погледима на српске дијалекте и књижевни језик” (*Глас СКА*, LXXXII, 101–242).

Колико је Белић поштовао научника Вука, говоре и неки наслови текстова који су објављени у дневним листовима³⁸ и разним часописима: „Епохални реформатор нашег књижевног језика” (*Гласник књижара*, VIII, бр. 11 за 1937. годину); „Вук Караџић нам је показао прави пут” (*Борба*, 21. 12. 1952); „Вук Караџић, Прослава стопедесетогодишњице од рођења Вука Стефановића Караџића, градитеља наше народне културе и духовнога вођа нашег народа” (*Правда*, 6. 11. 1937); „У спомен и славу Вука Караџића” (*Наш језик* III, св. 3, 65–71). Још млади научник Александар Белић је у осврту на пету књигу Српских народних пјесама (1899. год.), у којој је Вук објавио различите женске пјесме, казао да је „то (и сва друга) дело чувеног Вука”; а истог је мишљења остао и до посљедњих дана свога стваралачког рада – Вукова истраживања сматрао је „генијалним остварењима”, то је „човек који је толико учинио за наш језик и народ има право на вечиту захвалност нашу и бесмртност” оцјењивао га је Белић (208). Вук је био и граматичар, и реформатор азбуке, и лексикограф и етнограф, и књижевник, и преводилац јеванђеља, човјек са особинама правог дијалектолога – „и у свему победилац” сумира своје мишљење о Вуку Стефановићу Караџићу Александар Белић (127).

³⁷ Као доказ да је Вук и талентовани акцентолог, Белић наводи одговор Вуков на чланак Ј. С. Поповића „О сербском слоγοмерију” под називом „В. Ст. Караџића писмо Јовану Стерији Поповићу о српској просодији”, у којем се дају лијепи прилози познавању квантитета у српском језику и промјени акцента у аористу и у вези именица са предлозима (110).

³⁸ Када помињемо Белићеве новинске текстове, имамо на уму Младеновићево мишљење изнесено у „Речи унапред” за *Изабрана дела* да „Белићеве новински текстови по изнесеним мислима, разматрањима и закључцима, имају своју тежину јер се у њима, само по одсуству научног апарата, њихов аутор разликује од текстова писаних у научним часописима”.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1910:** Александар Белић, „О Вуковим погледима на српске дијалекте и књижевни језик”, *Глас СКА* LXXXII, 101–242.
- Белић 1937:** Александар Белић, *Дело Вуково*, Београд: Коларчев народни универзитет, књ. 32, 1–46.
- Белић 1947:** Александар Белић, *Вук Караџић и наша народна култура*, Београд: Коларчев народни универзитет, књ. 19, 1–32.
- Белић 1998:** Александар Белић, *О великим ствараоцима, Књижевни и народни језик у Вука*, Изабрана дела Александра Белића, том 6, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- БРАБ 2000:** Библиографија радова Александра Белића (приредила Марија Вучковић), Београд: *Српски језик*, V/1-2, 1–49.
- Вујовић 1963-1964:** Лука Вујовић, „Вук као дијалектолог”, *Јужнословенски филолог*, XXVI, 1–2, 413–424.
- Решетар 1907:** Milan Rešetar, *Der stokavische Dialekt*, Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission VIII, 1–319.

Miodrag Jovanović

BELIĆ'S THOUGHTS ABOUT VUK AS A DIALECTOLOGIST

Summary

Aleksandar Belić highly appreciated Vuk's research on different vernaculars which laid sound foundation for the studies of our dialects and the future literary language. Vuk's division of Shtokavian dialect, based on the reflexes of the old Slavic phoneme *jat*, evolved starting from 1814 (the first subdivision into Herzegovinian, Sremand and Slavonian dialects), then 1817-1818 (the second subdivision into Herzegovinian, Resava and Srem dialects), finally achieving its definite form in 1839 (the third subdivision into Eastern, Western and Southern dialects). The renowned linguist considered all these subdivisions to be the highlights of the Serbian dialectology, and during his long and prosperous academic career, he often drew on Vuk Karadžić's work, particularly when celebrating anniversaries of Vuk's birth, and wrote around 800 pages about Vuk. From Aleksandar Belić's point of view, Vuk's research on vernaculars has been extremely beneficial not only for dialectology and linguistics, but also for the Serbian culture in general.